

АНАЛИЗ НА ВЗЕМАНИЯТА И ЗАДЪЛЖЕНИЯТА НА ПРЕДПРИЯТИЕТО

доц. д-р Росица Иванова

УНСС, катедра „Счетоводство и анализ“

Ключови думи:	Резюме
Вземания	<p>С важно значение от състава на краткотрайните активи и на краткосрочните пасиви на предприятието са неговите вземания и задължения.</p>
Задължения	
Методика	<p>Въпросът за размера и състава на вземанията и задълженията на всяко едно предприятие е актуален на всички фази и етапи от неговото развитие. Това се поражда от редица обстоятелства. На първо място, вземанията и задълженията са разчетни взаимоотношения на предприятието, които възникват в извънпроизводствената сфера. От тази гледна точка върху формирането и динамиката на краткосрочните вземания и задължения влияние оказват редица външни фактори, които не зависят от основната дейност и в повечето случаи тяхното влияние не може да се управлява от предприятието. На второ място, краткосрочните вземания са собствени средства, които временно не участват в стопанския оборот, а краткосрочните задължения – краткосрочно привлечени чужди капиталови източници, които временно се използват за финансирането на дейността на предприятието. На трето място, краткосрочните вземания и задължения по същество са средства, които временно са предоставени или привлечени, за които не се начислява и плаща лихва, при положение че се спазят сроковете за тяхното получаване или погасяване. На четвърто място, размерите на краткосрочните вземания и задължения оказват непосредствено влияние върху редица ключови показатели, характеризиращи ликвидността, платежоспособността и финансовата стабилност на всяко предприятие.</p>
Анализ	
Ликвидност	
	<p>Краткосрочните вземания и задължения на предприятието могат да се анализират и оценяват в два аспекта. Първият от тях е като самостоятелен обект на бизнес анализа, а вторият – като фактор, влияещ върху динамиката на ключови бизнес показатели, характеризиращи финансовото състояние и финансовата стабилност на предприятието.</p> <p>Поставената в статията цел е да се предложи методика за анализ на вземанията и задълженията, която е приложима в стопанската практика както по време на текущата дейност, така и при годишното счетоводно приключване и изготвянето на годишния финансов отчет на предприятията. Получената аналитична информация е полезна както за вътрешните потребители за доброто управление на дебиторската и кредиторската задлъжнялост на предприятието, така и за външните потребители на информация от неговите финансови отчети.</p>

Въведение

По време на дейността си предприятията осъществяват множество бизнес контакти с различни контрагенти по повод покупко-продажбата на активи и услуги, както и разчетни взаимоотношения с държавни институции, произтичащи от данъчното и осигурително законодателство на страната. Съгласно Закона за счетоводството предприятието „изготвя финансовите си отчети, с изключение на отчетите, свързани с паричните потоци, на базата на принципа на начисляването – ефектите от сделки и други събития се признават в момента на тяхното възникване, независимо от момента на получаването или плащането на паричните средства или техните еквиваленти, и се включват във финансовите отчети за периода, за който се отнасят.“¹ Това означава, че в случаите, когато моментът на възникване на прихода, респ. на разхода, не съвпада с момента на получаването, респ. плащането на паричните средства, възникват разчетни взаимоотношения на предприятието с външни стопански субекти. От гледна точка на икономическата същност и счетоводното им отразяване разчетните взаимоотношения на предприятието могат да се разграничат на вземания и задължения.

Вземанията могат да се определят като парични средства, които са собственост на предприятието, но които не участват в неговия стопански оборот и се намират във владение на други икономически субекти.² Вземанията са ресурс, чието уреждане води до формирането на входящ паричен поток за предприятието. Своевременното получаване на дължимите от контрагентите парични суми по вземанията оказва непосредствено влияние върху ликвидността и платежоспособността на предприятието.

Задълженията на предприятието могат да възникнат във връзка с осъществени покупки на различни видове активи (дълготрайни и краткотрайни), получени банкови заеми, начислени и все още неизплатени трудови възнаграждения на персонала, осигурителни и данъчни задължения и др. Задълженията могат да се определят като временно привлечен в дейността на предприятието чужд финансов ресурс, който следва да бъде уреден в съответните за това срокове. Уреждането на задълженията е свързано с формирането на изходящ паричен поток от предприятието.

Методика за анализ и оценка на краткосрочните вземания

Методиките за анализ на краткосрочните вземания, както и на краткосрочните задължения на предприятието, могат да се определят като съвкупност от последователно осъществявани и свързани помежду си етапи. Ще илюстрираме методиката за анализ на краткосрочните вземания по данните от счетоводния баланс на предприятието „Бреза“. Тази информация е представена в таблица 1.

¹ Закон за счетоводството, чл. 26/ал. 1 – обн., ДВ, бр. 95/8.12.2015 г., изм., бр. 74/20.09.2016 г., изм. и доп., бр. 95/29.11.2016 г., бр. 97/6.12.2016 г., изм., бр. 85/24.10.2017 г., бр. 92/17.11.2017 г., изм. и доп., бр. 97/5.12.2017 г., изм., бр. 15/16.02.2018 г., доп., бр. 22/13.03.2018 г., изм. и доп., бр. 98/27.11.2018 г., бр. 13/12.02.2019 г., бр. 37/7.05.2019 г., бр. 96/6.12.2019 г., доп., бр. 26/22.03.2020 г., изм., бр. 28/24.03.2020 г., в сила от 13.03.2020 г. до отмяна на извънредното положение, обявено с Решение на Народното събрание от 13.03.2020 г.

² Стоянов, М. Счетоводно-информационно осигуряване на вземанията от клиенти (по примера на товарните автотранспортни предприятия), Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, бр. IX – 2016, книга 11, с. 343, цит. Тотев, Т. Д. Спасов, Г. Генев, Р. Радев, А. Петров, К. Русинчовска. Обща теория на счетоводството, Варна, ИК „Галактика“, 1994, с. 41.

Таблица 1

Краткотрайни активи	Предходна година		Текуща година		Отклонение	
	хил.лв.	%	хил.лв.	%	хил.лв.	%
1. Материални запаси	889	59,58	920	61,29	31	1,71
2. Вземания	596	39,95	569	37,91	-27	-2,04
3. Инвестиции	0	0,00	0	0,00	0	0,00
4. Парични средства	7	0,47	12	0,80	5	0,33
Общо краткотрайни активи	1492	100,00	1501	100,00	9	0,00

Първоначално се анализират размерът, структурата и динамиката на краткотрайните активи на предприятието. На тази основа се установяват относителните дялове на вземанията в общите стойностни размери на краткотрайните активи за предходната и за текущата година, както и отклонението помежду им.

По данните от таблица 1 се вижда, че размерът на вземанията за текущата спрямо предходната година се е намалил с 27 хил.лв. (569 – 596). Относителният дял на вземанията в общия размер на краткотрайните активи за предходната година е 39,95%, а за текущата – 37,91%, т.е. налице е намаление на вземанията на предприятието в относително изражение в размер на 2,04 пункта.

След това се анализират съставът, размерът, структурата и динамиката на краткосрочните вземания на предприятието. Необходимата за анализа информация е представена в таблица 2.

Таблица 2

Краткосрочни вземания	Предходна година		Текуща година		Отклонение	
	хил.лв.	%	хил.лв.	%	хил.лв.	%
1. Вземания от клиенти	449	75,34	453	79,61	4	4,28
2. Доставчици по аванси	15	2,52	14	2,46	-1	-0,06
3. Вземания по съдебни спорове	78	13,09	72	12,65	-6	-0,44
4. ДДС за възстановяване	46	7,72	24	4,22	-22	-3,50
5. Вземания от подотчетни лица	8	1,34	6	1,05	-2	-0,28
Общо краткосрочни вземания	596	100,00	569	100,00	-27	0,00

От данните в таблицата се вижда, че вземанията от клиентите в абсолютно изражение са се увеличили с 4 хил.лв. (453 – 449). Те заемат и най-голям относителен дял в общия размер на краткосрочните вземания на

предприятието. За текущата спрямо предходната година делът на вземанията от клиенти се е увеличил с 4,28 пункта (79,61 – 75,34). Значителен е размерът на вземанията по съдебни спорове. В абсолютно изражение тези вземания са се намалили с 6 хил.лв. (72 – 78), а в относително изражение намалението възлиза на 0,44 пункта (12,65 – 13,09). Прави впечатление и размерът на вземанията за данък върху добавената стойност за възстановяване. В абсолютно изражение размерът на тези вземания се е намалил с 22 хил.лв. (24 – 46), а намалението в относително изражение възлиза на 3,50 пункта (4,22 – 7,22). Значително по-малки по размер са вземанията за предоставени аванси на доставчиците, както и на подотчетните лица от персонала на предприятието.

Важна задача на финансовия мениджмънт е групирането на вземанията по продажби както по клиенти на предприятието, така и по срокове на техните падежи. Необходимата информация за подобна групировка се съдържа в аналитичната отчетност по счетоводната сметка „Клиенти“. За разглежданото предприятие тази информация към 31 декември на текущата година е представена в таблица 3.

Таблица 3

Сметка „Клиенти“ аналитични сметки	Вземания с ненастъпил падеж, хил.лв.	в това число по срокове на падежа:						
		0-7 дни	8-14 дни	15-21 дни	21-30 дни	31-60 дни	61-90 дни	над 90 дни
Клиент 1	90	60	30					
Клиент 2	38	28			10			
Клиент 3	45	15	15		15			
Клиент 4	45	25	10		10			
Клиент 5	70	30	20	20				
Клиент 6	81	30	30	21				
Общо	369	188	105	41	35	0	0	0

От данните в таблицата могат да се установят и анализират относителните дялове на вземанията от клиенти по срокове на техния падеж в общия размер на вземанията от клиенти с ненастъпил падеж. Тези дялове, съобразно сроковете на падежа, са следните: до 7 дни – 50,95% [(188 : 369) x 100]; от 8 до 14 дни – 28,46% [(105 : 369) x 100]; от 15 до 21 дни – 11,11% [(41 : 369) x 100]; от 21 до 30 дни – 9,48% [(35 : 369) x 100].

Данните в таблицата могат да се използват и за анализ на сроковете до настъпване на падежа на вземанията по отделни клиенти на предприятието. Тази информация е полезна и от гледна точка на сроковете, в които следва да бъдат уредени краткосрочните задължения на предприятието. Анализът на падежите на вземанията от клиентите следва да се извършва паралелно с редица други действия на мениджмънта на предприятието, като например изпращане на уведомителни писма за срока на падежа на вземанията от съответните клиенти и др.

Важна задача на анализа е да се установи срокът на събираемост на краткосрочните вземания на предприятието. Тъй като вземанията от

клиенти заемат най-голям относителен дял в групата на краткосрочните вземания, интерес за финансовия мениджмънт представлява срокът на събираемост именно на тези вземания. За целта се използва показателят период на събиране на вземанията от клиенти, който характеризира продължителността на събираемост в дни на вземанията от клиентите. Изчислява се по формулата (T^r):

$$T^r = \frac{\bar{R} \times D}{NS}$$

където:

$\bar{R}$ е средната наличност на вземанията от клиенти;

NS – нетният размер на приходите от продажби (сумата на оборота);

D – дните в периода.

Средната наличност на вземанията от клиенти може да се изчисли като средна аритметична или средна хронологична величина. Като средна аритметична величина се определя, като сумата на вземанията от клиенти в началото и в края на годината се раздели на две.

Средната наличност на вземанията от клиентите като средна хронологична величина се определя по формулата:

$$\bar{R} = \frac{\frac{R_1}{2} + R_2 + R_3 + \dots + R_{n-1} + \frac{R_n}{2}}{N - 1}$$

където:

$R_1, R_2, R_3, \dots, R_{(n-1)}$ са сумите на вземанията от клиенти в началото (на първо число) на всеки месец;

R_n – вземанията от клиенти към 31 декември;

N – броят на наличностите на вземанията от клиенти (за годината е 13).

За разглежданото предприятие средната наличност на вземанията от клиентите, определена като средна аритметична величина, за предходната година е 457 хил.лв., а за текущата година тя възлиза на 451 хил.лв. $[(449+453) : 2]$. За изчисляването на периода на събираемост на вземанията от клиентите е необходима информация за нетния размер на приходите от продажби. Тази информация се съдържа в приходната част на отчета за приходите и разходите на предприятието, представен в двустранна форма, съгласно изискванията на счетоводен стандарт 1 – „Представяне на финансовите отчети“³ – а именно в раздел Б. „Приходи“, група I. „Приходи от оперативна дейност“, статия „Нетни приходи от продажби“. За разглежданото предприятие нетният размер на приходите от продажби за предходната година възлиза на 8450 хил.лв., а за текущата година той е 9115 хил.лв.⁴ На основата на тези данни се изчислява периодът на събиране на вземанията от клиентите, който за предходната година възлиза на 19,47 дни $[(457 \times 360) : 8450]$, а за текущата година – на 17,81 дни $[(451 \times 360) : 9115]$.

³ Национални счетоводни стандарти, приети с ПМС № 46/21.03.2005 г., обн., ДВ, бр.30/7.04.2005 г., изм., ДВ, бр.86/26.10.2007 г., изм., ДВ, бр.3/12 януари 2016 г., СС 1 – „Представяне на финансови отчети“, т.18.1; т.19. приложение 2 – изм., ДВ, бр. 3/2016 г., в сила от 01.01.2016 г.

⁴ Поради ограничения обем на статията не е приложен отчетът за приходите и разходите на разглежданото предприятие за текущата година.

Тези данни показват, че е налице ускоряване на събираемостта на вземанията от клиентите с 1,66 дни (17,81 – 19,47).

Периодът на събиране на вземанията от клиентите може да се изчислява и за по-кратки периоди в рамките на отчетния период (календарната година). Това се определя от целите и задачите, поставени при анализа, както и от потребностите на мениджмънта на предприятието от информация, необходима за вземането на решения за ефективното управление на вземанията от клиентите.

Важна задача на анализа е да се установяват както размера на просрочените вземания, така и сроковете на просрочие – общо и по отделни клиенти. По наше мнение анализът на падежните срокове на краткосрочните вземания и задължения, както и на просрочените вземания и задължения, следва да се извършва паралелно. Това е необходимо във връзка с анализирането и оценяването на ликвидността и платежоспособността на предприятието.

На следващо място се извършва преглед на краткосрочните вземания на предприятието във връзка с изготвянето на годишния финансов отчет на предприятието. По време на този етап се извършват следните процедури.

- 1) Провеждане на инвентаризация на краткосрочните вземания на предприятието, като се направи преглед и анализ на информацията по аналитичните счетоводни сметки към съответните синтетични сметки за тяхното счетоводно отчитане.
- 2) Ясно и точно разграничаване на краткосрочните вземания от краткосрочните задължения на предприятието. Следва да се изключи възможността за бъдещо прихващане на вземания и задължения в случаите, когато те имат различни контрагенти.⁵
- 3) Оценка на вземанията с оглед на тяхната събираемост. Преценката на ръководството на предприятието относно класифицирането на дадено вземане като несъбираемо следва да се извършва при спазване на счетоводното, данъчното и търговското законодателство на страната.
- 4) Извършване на скотиране на вземанията, като се вземат под внимание основните фактори: размерът и срокът за погасяване на вземането; платежоспособността и финансовото състояние на длъжника и др.
- 5) Отписване на несъбираемите вземания с изтекъл давностен срок, както и на вземания, за които е известно, че длъжникът е обявен в несъстоятелност. Това трябва да става в съответствие с разпоредбите на Закона за задълженията и договорите относно събираемостта на вземанията на предприятието.⁶ Решението на ръководството за отписване на дадено вземане като несъбираемо е въпрос на прилагане

---

⁵ Закон за задълженията и договорите, чл.103 – когато две лица си дължат взаимно пари или еднородни и заместими вещи, всяко едно от тях, ако вземането му е изискуемо и ликвидно, може да го прихване срещу задължението си. Прихващането се допуска и след като вземането е погасено по давност, ако е могло да бъде извършено преди изтичането на давността.

⁶ Закон за задълженията и договорите; чл.110 – универсалната давност изисква с изтичане на петгодишната давност да се погасяват всички вземания, за които законът не предвижда друг срок; чл. 111 – съкратена давност – с изтичане на тригодишна давност се погасяват: 1) вземанията за възнаграждение за труд, за които не е предвидена друга давност; 2) вземанията за обезщетения и неустойки от неизпълнен договор (изм., ДВ, бр. 12/1993 г.); 3) вземанията за наем, за лихви и за други периодични плащания; 4) зал., ДВ, бр. 12/1993 г.

на приетата счетоводна политика на предприятието и следва да се извършва при спазване на изискванията на Закона за счетоводството, приложимите счетоводни стандарти, сключените договори и други документи, съществуващи във връзка със съответната сделка, при която е възникнало вземането.

- б) Проверка за обезценка на вземанията. Вземанията на предприятието, в качеството им на финансов актив,⁷ подлежат на проверка за обезценка.⁸ Вземанията от клиентите се подлагат на проверка за обезценка към датата на финансовия отчет. За да установи дали са налице условия за обезценка на вземанията от клиентите, ръководството на предприятието следва да анализира и оценява стойностите на конкретни показатели от дейността на всеки клиент поотделно. Например: срок в дни на забавяне на плащанията; неизпълнение на договорните ангажименти, поети от клиента; финансови затруднения на клиента, свързани с неговата ликвидност и платежоспособност; оценка на вероятността клиентът да встъпи в процедура по обявяване в несъстоятелност и др. На тази основа вземанията от клиентите, за които ръководството на предприятието прецени, че няма да успее да събере, следва да бъдат обезценени до тяхната възстановима стойност. За целта отчетната стойност на съответните вземания от клиентите се намалява до тяхната възстановима стойност. По същество възстановимата стойност е размерът на вземането, който предприятието счита, че ще получи от клиента. Намалението на отчетната стойност на вземанията от клиентите до тяхната възстановима стойност се представя „или като текущ финансов разход, или като намаление на резерва от преоценка, ако той е положителна величина.“⁹
- 7) Преоценка на вземанията в чуждестранна валута по валутния курс на БНБ на съответната валута към 31 декември на текущия отчетен период с оглед изготвянето на годишния финансов отчет на предприятието, който вярно и честно да представя финансовото и имущественото състояние на предприятието.

Данъчни аспекти на вземанията

Анализът на краткосрочните вземания на предприятието следва да бъде обвързан с действащата законодателна уредба в страната в областта на данъчното облагане. Съгласно Закона за корпоративното подоходно облагане (ЗКПО) приходите и разходите от последващи оценки на активи и пасиви не се признават за данъчни цели в годината на тяхното счетоводно отчитане.¹⁰ Става дума за данъчното третиране на разходите от последващи оценки на вземания и от отписване на вземания като несъбираеми. Тези разходи не се

⁷ СС 32 - „Финансови инструменти“, приет с ПМС № 46/21.03.2005 г., обн., ДВ, бр. 30/7.04.2005 г., изм. и доп., ДВ, бр. 86/26.10.2007 г., т.1 – Финансов актив е всеки актив, който представлява: а) парична сума; б) договорно право за: получаване на парични суми или друг финансов актив от друго предприятие; размяна на финансов инструмент с друго предприятие при потенциално благоприятни условия; в) инструмент на собствения капитал на друго предприятие; компенсаторен инструмент по смисъла на чл. 2 от Закона за сделките с компенсаторни инструменти.

⁸ Пак там, т. 6.4.

⁹ Пак там, т. 10.2, изм., ДВ, бр. 86/2007 г.

¹⁰ ЗКПО, обн., ДВ, бр. 105/22.12.2006, посл. изм. и доп., ДВ, бр. 64/13.08.2019, ДВ, бр. 96/06.12.2019, изм., ДВ, бр. 101/27.12.2019, изм., ДВ, бр. 102/31.12.2019, изм. и доп., ДВ, бр. 18/28.02.2020, чл. 34, ал. 1 – доп., ДВ, бр. 16/2008 г., в сила от 01.01.2009 г.

признават за данъчни цели в годината на счетоводното им отчитане, при условие че в същата или в предходна година не е настъпило някое от обстоятелствата по чл. 37 на ЗКПО. Това означава, че разходите в резултат на отписване на вземания като несъбираеми следва да се посочат в увеличение на счетоводния финансов резултат при неговото преобразуване за данъчни цели. Необходимо е да се отбележи, че посочената в ЗКПО разпоредба не касае счетоводните приходи и разходи от последващи оценки на паричните позиции в чуждестранна валута по централния курс на Българска народна банка (БНБ). Следователно финансовите приходи и разходи, формирани като резултат от възникналите курсови разлики между отчетните курсове на съответните валути за вземанията и за задълженията в чуждестранна валута и централния курс на БНБ за същите валути към датата на финансовия отчет, се признават за данъчни цели.¹¹ Става дума за финансовите разходи, отразени по дебита на счетоводната сметка „Отрицателни разлики от промени във валутните курсове“, както и за финансовите приходи, отразени по кредита на счетоводната сметка „Положителни разлики от промени във валутните курсове“.

Съгласно ЗКПО непризнатите за данъчни цели разходи от последващи оценки и от отписване на вземания по реда на чл. 34, ал. 1 на същия закон се признават за данъчни цели най-рано в годината, в която настъпи едно от следните обстоятелства:¹² 1) изтичане на три години за вземанията с тригодишен давностен срок или на пет години за вземанията с петгодишен давностен срок от момента, в който вземането е станало изискуемо;¹³ 2) възмездно прехвърляне на вземането; 3) производството по несъстоятелност на длъжника е прекратено с утвърден оздравителен план, в който се предвижда непълно удовлетворяване на данъчно задълженото лице; непризнатите приходи и разходи се признават за данъчни цели само по отношение на намалението на вземането; 4) с влязло в сила съдебно решение е постановено, че вземането или част от него е недължимо; непризнатите приходи и разходи се признават за данъчни цели само по отношение на недължимата част от вземането; 5) преди изтичане на съответния срок по т. 1 вземанията са погасени по силата на закон;¹⁴ 6) при заличаване на длъжника, когато вземането или част от него е останало неудовлетворено – признава се до размера на неудовлетворената част. Споделяме мнението на Л. Мермерска, че „всяко от шестте обстоятелства по чл. 37, ал. 1 от ЗКПО е самостоятелно основание разходът от отписване на несъбираемо вземане да бъде признат за данъчни цели.“¹⁵ Може да се направи изводът, че „признаване на разход (Р.И. – за данъчни цели) от отписване на вземане (Р.И. – с изтекъл давностен срок) в годината на отписване на вземането е единствено възможно само при наличие на някое от тези шест обстоятелства (Р.И. – посочени в чл. 37, ал. 1 от ЗКПО) през съответната година или предходни години.“¹⁶ Това означава, че по смисъла на ЗКПО счетоводният разход, възникнал в резултат на отписване на вземане на предприятието като несъбираемо при настъпването на конкретни обстоятелства, ще бъде признат

¹¹ ЗКПО, чл. 34, ал. 2 – алинея 1 не се прилага по отношение на счетоводни приходи и разходи от последващи оценки на парични позиции в чуждестранна валута по централния курс на Българската народна банка.

¹² ЗКПО, чл. 37, ал. 1.

¹³ ЗКПО, чл. 37, ал. 1, изм., ДВ, бр. 100/2013 г., в сила от 01.01.2014 г.

¹⁴ ЗКПО, чл. 37, ал. 1, изм., ДВ, бр. 100/2013 г., в сила от 01.01.2014 г.

¹⁵ Мермерска, Л. Третиране на вземания и задължения по реда на ЗКПО, онлайн издание, <https://www.tita.bg/e-books/5/content>, 2017, с. 6.

¹⁶ Пак там, с. 7.

за данъчни цели. Но за тези обстоятелства трябва да съществуват съответни документи, доказващи тяхното настъпване. Тук следва да се допълни, че са възможни две други ситуации. Първата от тях произтича от презумпцията, че „ако нито едно от обстоятелствата по чл. 37 от ЗКПО не е налице през текущата година или не е било налице през предходна година, но ще възникне в бъдеще – непризнатият текущо разход (Р.И. – разход за текущия отчетен период) ще бъде признат в бъдеще въз основа на механизма на временните разлики.“¹⁷ Втората ситуация произтича от възможността предприятието да е отписало вземане поради причини, които не са посочени в чл. 37 от ЗКПО. В тази ситуация разходът от отписването на вземането няма да бъде признат в годината на счетоводното му отчитане, също така „никога няма да възникне основание да бъде признат и в последващ период и ще се превърне в постоянна разлика.“¹⁸

По силата на ЗКПО¹⁹, ако преди настъпване на обстоятелство по чл. 37, ал. 1 от същия закон вземането бъде изпълнено, включително, но не само, чрез плащане, събиране или прихващане, непризнатите за данъчни цели приходи и разходи от последващи оценки по реда на чл. 34 се признават за данъчни цели в годината на изпълнението.²⁰

Методика за анализ и оценка на краткосрочните задължения

Първоначално при анализа на краткосрочните задължения на предприятието се извършва изследване на техния състав, размер, структура и динамика. Необходимата за анализа информация, по данни от пасива на счетоводния баланс на разглежданото предприятие, е представена в таблица 4.

Таблица 4

Краткосрочни задължения	Предходна година		Текуща година		Отклонение	
	хиЛ. лВ.	%	хиЛ. лВ.	%	хиЛ. лВ.	%
1. Задължения към финансови институции	1045	50,95	1025	50,92	-20	-0,03
2. Задължения към доставчици	492	23,99	518	25,73	26	1,74
3. Задължения към персонала	212	10,34	218	10,83	6	0,49
4. Осигурителни задължения	57	2,78	58	2,88	1	0,10
5. Данъчни задължения	97	4,73	69	3,43	-28	-1,30
6. Други задължения	148	7,22	125	6,21	-23	-1,01
Общо краткосрочни задължения	2051	100,00	2013	100,00	-38	0,00

¹⁷ Мермерска, А. Третиране на вземания и задължения по реда на ЗКПО, онлайн издание, <https://www.tita.bg/e-books/5/content>, 2017, с. 7.

¹⁸ Пак там, с. 7.

¹⁹ ЗКПО, чл. 37, ал. 2.

²⁰ ЗКПО, нова – ДВ, бр. 100/2013 г., в сила от 01.01.2014 г.

По данните от таблица 4 се вижда, че сумата на краткосрочните задължения се е намалила с 38 хил. лв. (2013-2051), което се дължи на намалението на: задълженията към финансови институции с 20 хил. лв. (1025-1045), данъчните задължения с 28 хил. лв. (69-97), другите краткосрочни задължения с 23 хил. лв. (125-148), както и на увеличението на: задълженията към доставчици с 26 хил. лв. (518-492), задълженията към персонала с 6 хил. лв. (218-212) и осигурителните задължения с 1 хил. лв. (58-57).

От последната колона на таблица 4 могат да се проследят настъпилите изменения в относителните дялове на отделните видове краткосрочни задължения в общия размер на краткосрочните задължения на предприятието за текущата спрямо предходната година.

Важна задача на анализа е да се установят и анализират краткосрочните задължения на предприятието по сроковете за тяхното погасяване. Това е необходимо от гледна точка на ликвидността и платежоспособността на предприятието. От състава на краткосрочните задължения интерес представляват задълженията на предприятието към доставчиците. Основен показател тук е периодът на плащане задълженията към доставчиците (T^{Lst}), който се изчислява по формулата:

$$T^{Lst} = \frac{\bar{L}^{st} \times 360}{\sum D}$$

където:

$\bar{L}^{st}$ е средната наличност на задълженията към доставчиците, а

$\sum D$ – сумата на доставките.

За разглежданото предприятие средната наличност на задълженията към доставчиците, изчислена като средна аритметична величина, за предходната година възлиза на 512 хил. лв., а за текущата година тя е 505 хил. лв. $[(492 + 518) : 2]$. За изчисляването на периода на плащане на задълженията към доставчиците е необходима информация за сумата на доставките за съответните отчетни периоди. Тази информация се съдържа в кредитните обороти по счетоводните сметки от група „Доставчици и свързани с тях сметки“, а именно: сметки „Доставчици“, „Доставчици по търговски заеми“, „Доставчици по доставки при определени условия“ и „Разчети със свързани лица по доставки“.²¹ За предприятието „Бреза“ сумата на доставките, съдържаща се в оборотните ведомости на синтетичните сметки за предходната година и за текущата година, възлиза съответно: за предходната година – на 8951 хил. лв. и за текущата година – на 8997 хил. лв.

Периодът на плащане на задълженията към доставчиците за предходната година е 20,59 дни $[(512 \times 360) : 8951]$, а за текущата година – 20,21 дни $[(505 \times 360) : 8997]$. Получените резултати показват, че е налице съкращаване на периода на плащане на задълженията към доставчиците с 0,38 дни (20,21 – 20,59).

²¹ Във всяко отделно предприятие, съобразно същността и характера на извършените стопански операции, свързани с разчетите с доставчиците, доставките могат да се осчетоводяват чрез използването на една или повече от посочените сметки. Информацията за кредитните обороти по тези сметки се съдържа в оборотната ведомост на синтетичните сметки за съответния отчетен период.

На следващо място се извършва преглед на краткосрочните задължения на предприятието във връзка с изготвянето на годишния финансов отчет. По време на този етап се извършват следните процедури:

- 1) провежда се инвентаризация на задълженията към датата на финансовия отчет;
- 2) определя се стойността на просрочените задължения, както и на дължимите по тях лихви и неустойки;
- 3) извършва се преоценка на задълженията в чуждестранна валута по валутния курс на БНБ към датата на финансовия отчет, например към 31 декември на текущия отчетен период, с оглед вярното и честно представяне на финансовото състояние, финансовите резултати, паричните потоци и ефективността на предприятието.

Задълбоченият анализ на краткосрочните вземания и задължения е необходимо и важно условие за постигането на вярно и честно представяне на финансовото състояние на предприятието. От тази гледна точка финансовият одит по отношение на задълженията „трябва да бъде насочен към получаване на достатъчни и уместни доказателства за: а) възникването (съществуването) им; б) правилното им класифициране като текущи или нетекущи; в) промяната в тяхната справедлива стойност, настъпила в следствие на сбъднат кредитен, лихвен, пазарен, ликвиден, данъчен или друг вид риск; г) правилното начисляване и определяне, обезценяване и оповестяване на тези задължения във финансовите отчети...; д) възрастов анализ на тези задължения...; е) потенциалните загуби, свързани с реалните пасиви (Р.И. – задължения), достатъчни ли са и правилно ли са изчислени техните покрития с активи, защото могат да се окажат непокрити при инфлация.”²²

Влияние на вземанията и задълженията върху ликвидността и платежоспособността на предприятието

Още в първата половина на ХХ век Д. Добрев подчертава връзката и взаимната уравновесеност между „получавания от доставчиците стоков кредит – при покупките, и отпускания на клиентите такъв – при продажбите.“²³ Според него от съществено значение за предприятието има „отношението между стокови вземания (от клиенти) и стокови задължения (към доставчици) и то не само според размера на сумите, но и според сроковете за плащане на задълженията.“²⁴ Следователно, от гледна точка на ликвидността и платежоспособността, вземанията от клиентите и задълженията към доставчиците следва да се групират, анализират и оценяват по срокове на получаване и срокове на плащане. Същевременно с това на вземанията от клиентите, групирани по срокове на получаване, следва да се противопоставят задълженията към доставчиците с подобни срокове на плащания. Подобна съпоставка е полезна за предпазване от възникване на кризи с ликвидността и платежоспособността на предприятието.

²² Начкова, М. „Специфични обекти на финансовия одит в договорните фондове”, Годишник на ИДЕС, 2018, С., 1-21, с. 11.

²³ Добрев, Д. Наука за отделното стопанство, С., 1941, с. 254.

²⁴ Пак там, с. 326.

Наличността от парични средства и печалбата на предприятието не са тъждествени и те са различни по размер. Печалбата е абсолютен показател за ефективност. Съпоставена със съответна база, характеризира рентабилността на предприятието – обобщаващ относителен показател за ефективността от неговата дейност. Ако предприятието разполага с налични парични средства, но е нерентабилно, то бързо може да изчерпи паричните си наличности, в резултат на което да възникнат проблеми с неговата ликвидност и платежоспособност. Също така постигането на балансова печалба за текущия отчетен период не означава, че предприятието разполага с достатъчен паричен ресурс, необходим за нормалното осъществяване на неговата дейност. Тези причини изискват финансовият мениджмънт да поддържа едно устойчиво равновесие между рентабилността и ликвидността на предприятието.

Ликвидността характеризира способността на краткотрайните активи да се превръщат в парична форма с цел погасяване (уреждане) на текущите задължения на предприятието.

За анализирането и оценяването на ликвидността на предприятието се използват редица относителни показатели. Коефициентът на обща ликвидност се изчислява като отношение между размерите на краткотрайните активи и на краткосрочните задължения. Следователно върху ликвидността на предприятието влияние най-общо оказват два фактора – промените в размерите на краткотрайните активи и на краткосрочните задължения.

Коефициентът на бърза ликвидност се изчислява, като разликата между размерите на краткотрайните активи и на материалните запаси се раздели на сумата на краткосрочните задължения на предприятието. Този показател притежава редица силни страни. Първата от тях е, че се преодоляват и по същество не оказват влияние отрасловите различия между предприятията. Това се дължи на обстоятелството, че от състава на краткотрайните активи са изключени материалните запаси, които в предприятията от отделните отрасли са различни както по стойностен размер, така и в относително изражение. На второ място, в случаите, когато предприятието разполага със значителен размер материални запаси, „общата ликвидност (Р.И. – коефициентът на обща ликвидност) може да изглежда благоприятна (Р.И. – може да има благоприятни стойности), докато бързата ликвидност (Р.И. – коефициентът на бърза ликвидност) същевременно може да разкрие потенциален проблем“,²⁵ свързан със своевременната събираемост на краткосрочните вземания. Така например голямата стойност на коефициента на бърза ликвидност може да се дължи на значителния размер на краткосрочните вземания на предприятието. По този начин финансовият мениджмънт може да получи погрешна информация за ликвидността на предприятието.

Коефициентът на незабавна ликвидност се изчислява, като сумата от краткосрочните инвестиции и паричните средства се раздели на размера на краткосрочните задължения, а коефициентът на абсолютна ликвидност – като отношение на паричните средства към сумата на краткосрочните задължения на предприятието.

---

²⁵ Мейсън, А., Б. Хой, М. Георгиева. „Финансов анализ“, С., „Силует“ ЕООД, изд. „В. Недков“, 2012, с. 59.

Информацията, необходима за анализа на ликвидността на предприятието „Бреза“, е представена в таблица 5. В същата таблица са изчислени стойностите на показателите, характеризиращи ликвидността на предприятието.

Таблица 5

Показатели	Предходна година	Текуща година	Отклонение
I. Изходни данни, хил. лв.:			
1. Краткотрайни активи, в т.ч.:	1492	1501	9
а) материални запаси	889	920	31
б) вземания	596	569	-27
в) инвестиции	0	0	0
г) парични средства	7	12	5
2. Краткосрочни задължения	2051	2013	-38
II. Допълнително изчислени показатели, лв.:			
3. Коефициент на обща ликвидност (п.1 : п.2)	0,7275	0,7457	0,0182
4. Коефициент на бърза ликвидност [(п.1 - п.1а) : п.2]	0,2940	0,2886	-0,0054
5. Коефициент на незабавна ликвидност [(п.1в + п.1г) : п.2]	0,0034	0,0060	0,0025
6. Коефициент на абсолютна ликвидност (п.1г : п.2)	0,0034	0,0060	0,0025

Данните в таблица 5 позволяват да се направи изводът, че коефициентът на обща ликвидност има твърде малки стойности. Това, че и за двете години коефициентът на обща ликвидност е по-малък от единица, означава, че предприятието с наличните си краткотрайни активи не може да покрие своите краткосрочни задължения. Другите коефициенти, характеризиращи ликвидността на предприятието „Бреза“, също имат малки стойности.

Анализът може да се задълбочи, като периодът на плащане на задълженията към доставчиците се обвърже със срока на събираемост на вземанията от клиентите. Въз основа на направените по-горе изчисления тази информация е обобщена в таблица 6.

Таблица 6

Показатели	Предходна година	Текуща година	Отклонение
1. Срок на събираемост на вземанията от клиентите, дни	19,47	17,81	-1,66
2. Период на погасяване на задълженията към доставчиците, дни	20,59	20,21	-0,38

От данните в таблицата се вижда, че за предходната година срокът на погасяване на задълженията към доставчиците превишава срока на събираемост на вземанията от клиентите с 1,12 дни (20,59 – 19,47), а за текущата година превишението възлиза на 2,40 дни (20,21 – 17,81). Това се дължи на по-бързия темп на намаляване на срока на събираемост на вземанията от клиентите, който възлиза на 8,53% $[(-1,66 : 19,47) \times 100]$, в сравнение с темпа на намаляване на периода на погасяване на задълженията към доставчиците, възлизащ на 1,85% $[(-0,38 : 20,59) \times 100]$.

На пръв поглед подобно обстоятелство е положителен момент от дейността на предприятието. Но при сравняване на тези темпове на намаляване със стойностите на изчислените по-горе показатели за ликвидност се наблюдават определени негативни тенденции. По-бързият темп на срока на събираемост на вземанията от клиентите и малките стойности на коефициентите на обща и на бърза ликвидност показват, че анализът следва да се обвърже и с паричните потоци на предприятието. Става дума за анализа и оценката на входящите и изходящи парични потоци от основната дейност на предприятието. Необходимо е да се проследят направлението на движение на входящия паричен поток от клиентите.

Възможно е размерът на краткосрочните задължения да превишава този на краткосрочните вземания. Но в този случай е необходимо краткосрочно привлечените капиталови източници (краткосрочните задължения) да бъдат вложени в по-бързо ликвидни краткотрайни активи. Това ще позволи на предприятието лесно да превърне тези активи в парична форма и в срок да уреди своите краткосрочни задължения. Също така, от гледна точка на ликвидността и платежоспособността, е необходимо краткосрочно привлечените капиталови източници да се използват максимално продължително време в дейността на предприятието, при съобразяване със сроковете за погасяването им, в сравнение със собствените средства, които то предоставя на своите клиенти и други контрагенти.

Заклучение

Предложените методики позволяват краткосрочните вземания и задължения на предприятието да се анализират в различни аспекти. Анализът може да се задълбочи към установяване на силата и посоката на влияние на преките фактори както върху сроковете на събираемост на вземанията от клиентите и на погасяване на задълженията към доставчиците, така и върху ликвидността на предприятието.

Коефициентът на обща ликвидност може да се анализира във връзка с нетния оборотен капитал. Нетният оборотен капитал, изчислен като разлика между краткотрайните активи и краткосрочните задължения на предприятието, е абсолютен показател за ликвидност. От гледна точка на финансовата стабилност предприятието следва да разполага с нетен оборотен капитал. При положение че всички дългосрочни капиталови източници (собствен капитал и дългосрочни пасиви) са използвани като източник за формиране на дълготрайните активи (златно правило за финансиране на бизнеса), нетният оборотен капитал по същество изразява собствените оборотни средства (собственият оборотен капитал) на

предприятието²⁶. При това положение собственият оборотен капитал е равен на нетния оборотен капитал на предприятието или собственият оборотен капитал може да бъде индикатор за степента на ликвидност на предприятието.

В зависимост от поставените цели и задачи, както и от необходимостта от информация за нуждите на финансовия мениджмънт на предприятието и на външните потребители, вкл. одитори, анализът на ликвидността може да се обвърже в различни други насоки, например с анализа на рентабилността във връзка с постигането и поддържането на финансово равновесие на предприятието.

Библиографска справка:

1. Добрев, Д. *Наука за отделното стопанство*, София, 1941.
2. Закон за счетоводството, обн., ДВ, бр. 95/8.12.2015 г., изм., бр. 74/20.09.2016 г., изм. и доп., бр. 95/29.11.2016 г., бр. 97/6.12.2016 г., изм., бр. 85/24.10.2017 г., бр. 92/17.11.2017 г., изм. и доп., бр. 97/5.12.2017 г., изм., бр. 15/16.02.2018 г., доп., бр. 22/13.03.2018 г., изм. и доп., бр. 98/27.11.2018 г., бр. 13/12.02.2019 г., бр. 37/7.05.2019 г., бр. 96/6.12.2019 г., доп., бр. 26/22.03.2020 г., изм., бр. 28/24.03.2020 г., в сила от 13.03.2020 г. до отмяна на извънредното положение, обявено с Решение на Народното събрание от 13.03.2020 г.
3. Закон за задълженията и договорите, попр., ДВ, бр. 2/5.12.1950 г., обн., ДВ, бр. 275/22.11.1950 г., изм., ДВ, бр. 69/28.08.1951 г., изм., ДВ бр. 92/7.11.1952 г., изм., ДВ, бр. 85/1.11.1963 г., посл. изм. и доп.: публ., ДВ, бр. 92/13.11.2007 г., изм., ДВ, бр. 50/30.05.2008 г., изм., ДВ, бр. 96/1.12.2017 г., доп., ДВ, бр. 42/22.05.2018 г.
4. Закон за корпоративно подоходно облагане, обн., ДВ, бр. 105/22.12.2006 г., изм., ДВ, бр. 52/29.07.2007 г., изм., ДВ, бр. 108/19.12.2007 г., изм., ДВ, бр. 110/21.12.2007 г., изм., ДВ, бр. 69/5.08.2008 г., изм., ДВ, бр. 106/12.12.2008 г., посл. изм. и доп.: изм., ДВ, бр. 15/16.02.2018 г., доп., ДВ, бр. 91/2.11.2018 г., изм. и доп., ДВ, бр. 98/27.11.2018 г., изм., ДВ, бр. 102/11.12.2018 г., изм., ДВ, бр. 103/13.12.2018 г., изм., ДВ, бр. 105/18.12.2018 г., изм., ДВ, бр. 24/22.03.2019 г., изм. и доп., ДВ, бр. 64/13.08.2019 г., изм. и доп., ДВ, бр. 96/6.12.2019 г., изм., ДВ, бр. 101/27.12.2019 г., изм., ДВ, бр. 102/31.12.2019 г., изм. и доп., ДВ, бр. 18/28.02.2020 г., изм. и доп., ДВ, бр. 38 от 24.04.2020 г.
5. Мейсън, А., Б. Хой, М. Георгиева, „Финансов анализ“, София, „Силует“ ЕООД, изд. „В. Недков“, 2012.
6. Мермерска, Л. *Третиране на вземания и задължения по реда на ЗКПО*, онлайн издание, <https://www.tita.bg/e-books/5/content>, 2017.
7. *Национални счетоводни стандарти*, обн., ДВ, бр. 30/2005 г., изм. и доп., бр. 86/2007 г., бр. 3/12.01.2016 г., бр. 15/19.02.2019 г.
8. Начкова, М. „Специфични обекти на финансовия одит в договорните фондове“, *Годишник на ИДЕС*, София, 2018.

²⁶ Чуков, К. Финансово-стопански анализ. София, УИ „Стопанство“, 2011 г., с. 167. Цит. Данаилов, Д. Фирмен финансов мениджмънт. София, Люрен, 1994 г., с. 110.

9. СС 32 - „Финансови инструменти“, приет с ПМС № 46/21.03.2005 г., обн., ДВ, бр. 30/7.04.2005г., изм. и доп., ДВ, бр. 86/26.10.2007 г.
10. Стоянов, М. Счетоводно-информационно осигуряване на вземанията от клиенти (по примера на товарните автотранспортни предприятия), Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, бр. IX – 2016, книга 11.
11. Тотев Т., Д. Спасов, Г. Генев, Р. Радев, Л. Петров, К. Русинчовска. Обща теория на счетоводството, Варна, ИК „Галактика“, 1994.
12. Чуков, К. Финансово-стопански анализ. София, УИ "Стопанство", 2011.
13. Чуков, К., Р. Иванова, Финансово-стопански анализ. София, ИК-УНСС, 2017.
14. Чуков, К., Р. Иванова, Финансово-стопански анализ. София, ИК-УНСС, 2019.

ANALYSIS OF ENTERPRISE'S RECEIVABLES AND PAYABLES

Assoc. prof. Rositsa Ivanova, PhD

UNWE, Accountancy and Analysis Department

Keywords:	Summary
<i>Receivables</i>	<i>Enterprise's receivables and payables are an important item in the composition of its short-term assets and short-term liabilities.</i>
<i>Liabilities</i>	
<i>Methodology</i>	<i>The question of the amount of an enterprise's receivables and payables is topical at all phases and stages of its development.</i>
<i>Analysis</i>	<i>This is due to a number of reasons. First of all, receivables and payables refer to the enterprise's accounts arising in the out-of-production area. From this perspective, the formation and dynamics of short-term receivables and payables are subject to the effect of a number of external factors, which do not depend on the principal activity, and in most cases, the enterprise is not able to control their impact. Secondly, short-term receivables are considered own funds that are temporarily out of the economic turnover, and the short-term payables are short-term borrowed external capital sources that are temporarily used to finance enterprise's activity. Thirdly, in their nature, short-term receivables and payables are funds that are temporarily lent or borrowed for which no interest is charged or paid, provided the maturity dates are respected. Fourthly, the amounts of short-term receivables and payables have direct impact on a number of key indicators characterizing liquidity, solvency and financial stability of every enterprise.</i>
<i>Liquidity</i>	
	<i>Short-term receivables and payables of an enterprise can be analyzed and assessed in two aspects. Firstly, they can be analyzed as a separate object of the business analysis, and secondly – as a factor affecting the dynamics of some key business indicators that describe the financial position and the financial stability of the enterprise.</i>
	<i>This study is aimed at suggesting a methodology for analysis of receivables and payables, which can be applied in economic practice both during the ongoing activity and during the annual closure and preparation of enterprises' financial statements. The obtained analytical information is useful both for the internal users in terms of the good governance of enterprise's debits and credits, and for the external users of information from its financial statements.</i>